

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

**Η Διερεύνηση της επαγγελματικής εξουθένωσης εκπαιδευτικών που
εργάζονται σε δομές με παιδιά με αυτισμό χαμηλής λειτουργικότητας
και ο ρόλος των ΤΠΕ**

**Exploring the burnout of teachers working in structures with children
with low functional autism and the role of ICT**

της

Χατζάκη Ελένης

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται
στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου
του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τ.Ε.Φ-Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος –
Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή –
Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

1^{ος} Επιβλέπων: Δρ. ΜΗΤΣΙΑΚΗ ΜΑΡΙΑ , Επίκουρη Καθηγήτρια, ΤΕΦ ΔΠΘ

2^{ος} Επιβλέπων: Δρ. ΜΑΝΤΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Συνεργαζόμενος Ερευνητής,
Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. “ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ”

3^{ος} Επιβλέπων: Δρ. ΚΑΡΑΜΠΑΤΖΑΚΗ ΖΩΗ , Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια,
Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. “ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ”

Κομοτηνή/Αθήνα

2018

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην Ελλάδα είναι λίγες οι έρευνες και οι μελέτες που έχουν γίνει για την επαγγελματική εξουθένωση και τους τρόπους διαχείρισής της και ιδιαίτερα σε σχέση με το επάγγελμα του εκπαιδευτικού ειδικής αγωγής. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει τη χρησιμότητα διερεύνησης του συγκεκριμένου θέματος.

Βασικός σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί το σύνδρομο της επαγγελματικής εξουθένωσης (burnout) σε εκπαιδευτικούς που εργάζονται σε δομές με παιδιά με αυτισμό χαμηλής λειτουργικότητας και ο ρόλος των ΤΠΕ.

Επίσης δίνεται έμφαση στους τρόπους αντιμετώπισης του συνδρόμου στους εκπαιδευτικούς. Πολλοί ερευνητές έχουν ασχοληθεί με τον εννοιολογικό προσδιορισμό, τα συμπτώματα, τις συνέπειες της επαγγελματικής εξουθένωσης, την επαγγελματική εξουθένωση των εκπαιδευτικών και τη συμβουλευτική αντιμετώπιση του συνδρόμου (Παπαδάτου & Αναγνωστόπουλος, 1999).

Στην έρευνά μας εξετάζεται διεξοδικότερα η επαγγελματική εξουθένωση σε σχέση με το επάγγελμα του εκπαιδευτικού ειδικής αγωγής, όπου σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία είναι από τα πιο στρεσογόνα επαγγέλματα. Η διεξαγωγή της έρευνας, πραγματοποιήθηκε σε δείγμα εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα επίπεδα της επαγγελματικής εξουθένωσης των εκπαιδευτικών που εργάζονται σε δομές με παιδιά με αυτισμό χαμηλής λειτουργικότητας δεν είναι υψηλά. Στον παράγοντα συναισθηματική εξάντληση μόνο το 20,3% εμφάνισε υψηλά επίπεδα ενώ στον παράγοντα της αποπροσωποποίησης μόνο το 8,5% παρουσίασε υψηλά επίπεδα. Όσον αφορά τα προσωπικά επιτεύγματα οι εκπαιδευτικοί φάνηκε να εμφανίζουν υψηλό επίπεδο σε ποσοστό 75,4%. Ακόμη τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η συμβολή της χρήσης των Τ.Π.Ε είναι καθοριστικής σημασίας μιας και απ' ότι φάνηκε το μεγαλύτερο ποσοστό των εκπαιδευτικών χρησιμοποιούν τις Τ.Π.Ε. πολλές φορές την εβδομάδα ή και κάθε μέρα.

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»**

Από τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας συμπεραίνουμε ότι το συγκεκριμένο δείγμα εκπαιδευτικών δεν εμφανίζει σημαντικά συμπτώματα του συνδρόμου επαγγελματικής εξουθένωσης.

Βιβλιογραφία

- Αδαλή Ε. (1999). *Συγκριτική μελέτη της επαγγελματικής εξουθένωσης νοσηλευτών σε παθολογικά τμήματα ΜΕΘ και τμήματα επειγουσών περιστατικών*. Αθήνα.
- Αντωνίου, Σ. Α. (2005). *Το σύνδρομο Επαγγελματικής Εξουθένωσης στις μονάδες ψυχικής υγείας & ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης: Παρεμβάσεις σε Ατομικό και Οργανωσιακό Επίπεδο, Μονάδα Υποστήριξης & παρακολούθησης Φορέων Υλοποίησης Ψυχαργώς - Β' Φάση*, Αθήνα.
- Αργυροπούλου, Κ. (1999), Επαγγελματικό άγχος στους δασκάλους, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 106.
- Anderson, A. (1996). Nurse-physician interaction and job satisfaction. *Nurse Manage*, 27, 33–34.
- Bakker, A. B., Demerouti, E. & Euwema, M. C. (2005). Job Resources Buffer the Impact of Job Demands on Burnout, *Journal of Occupational Health Psychology*, 10:2, 170 – 180.
- Berridge, J., & Cooper, C. L. (1993). Stress and coping in US organizations: The role of the employee assistance programme. *Work & Stress*, 7(1), 89-102.
- Bibou-Nakou, I., Stogiannidou, A. & Kiosseoglou, G. (1999). The Relation Between Teacher Burnout and Teachers' Attributions and Practices Regarding School Behaviour Problems, *School Psychology International*, 20:2, 209–217.
- Brouwers, A. & Tomic, W. (2000). A longitudinal study of teacher burnout and perceived self-efficacy in classroom management, *Teaching and Teacher Education*, 16: 239 – 253.

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Burke, R. J., Greenglass, E. R., & Schwarzer, R. (1996). Predicting teacher burnout over time: Effects of work stress, social support, and self-doubts on burnout and its consequences. *Anxiety, Stress, and Coping*, (9), 261-275.

Cherniss, C. (1980). *Professional burnout in human service organizations*. New York: Preager Publisher.

Cherniss, C. (1995). *Beyond Burnout: How teachers, Nurses, Therapists, and Lawyers Recover from Stress and Disillusionment*, Routledge. Ανακτήθηκε στις 02 Μαΐου 2018, από https://books.google.gr/books?id=Wrt3e9yMu18C&printsec=frontcover&hl=el&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Cohen, S., and Syme, S.L. (Eds) (1985) *Social support and health* (219-240). Orlando, FL: Academic Press.

Cohen L., Manion, L. (1997). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Έκφραση.

Cooper, C.L., Dewe, P. & O'Driscoll, M. P. (2001). *Organisational Stress, a review and critique of theory, research and applications*. Thousand Oaks (CA), London, New Delhi: Sage Publications.

Cunningham, C. C. (1983) Mittler, P., and McConachie, H. (eds). *Early support and intervention: the HARP infant project. Parents, Professionals and Mentally Handicapped People*, London: Croom Helm.

Davidson, D. (1970) 'Mental Events'. In: *Essays on Actions and Events*. New York: Oxford University Press, 207-224.

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Dorman, P. J. (2003). Relationship between school and classroom environment and teacher burnout: a LISREL analysis, *Social Psychology of Education* 6, 107–127.

Elkin, A. J. & Rosch, P. J. (1990). Promoting mental health at work. *Occupational Medicine State of the Art Review*, 5, 739-754.

Fagin, L., Brown, D., Bartlett, H., Leary, J., Carson, J., De Villiers, N., O'Malley, P., West, M., & McElfatrick, S. (1996) Stress, coping and burnout in mental health nurses: findings from three research studies. *International Journal of Psychiatry*, 42 (2), 102-111.

Farber, A. B. (2000). Treatment Strategies for Different Types of Teacher Burnout, *Psychotherapy in Practice*, 56 (5), 675 – 689.

Farber, B.A. (1983). *Stress and burnout in the human service professions*. New York: Free Press.

Freudenberger, H. J. (1974). Staff Burnout. *Journal of Social issues*, 30, 159165

Ψυχαργός Β' φάση.(2005). «Το σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης στις μονάδες ψυχικής υγείας και ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης». Μονάδα Υποστήριξης και παρακολούθησης, Αθήνα.

Goddard, R., O' Brien, P. & Goddard, M. (2006). Work environment predictors of beginning teacher burnout, *British Educational Research Journal*, 32 (6), 857 – 874.

Greenglass, E. R., & Burke, R. J. (1988). Work and family precursors of burnout in teachers: Sex differences. *Sex Roles*, 18:3/4, 215 - 229.

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Grosch, W.N., & Olsen, D.C. (1994). *When helping starts to hurt. A new look at burnout in Psychotherapists*. New York: Norton & Company.

Ηλιού, Μ. (1996). Συνθήκες εργασίας των εκπαιδευτικών, πίεση (stress) και επαγγελματική κόπωση. *Άρθρο Σύγχρονη Εκπαίδευση τ. 89, 27-29.*

Hastings, P. R. & Bham, S. M. (2003). The relationship between student behaviour patterns and teacher burnout, *School Psychology International*, 24 (1), 115-127.

Hendrix, W.H., Cantrell, R.S., & Steel, R.P. (1988). Effects of social support on the stress – burnout relationship. *Journal of Business and Psychology*, 3, 67-73.

Hock, R.R. (1988). Professional burnout among public school teachers. *Public Personnel Management* 17(2), 167–189.

Holdren, T.P. & Smith, M. (2016). *Preparing for the future of artificial intelligence. Executive Office of the President, National Science and Technology Council Committee on Technology Report, October, Washington D.C.*

Ιατρίδης, Δ. Σ. (2002), *Σχεδιασμός κοινωνικής πολιτικής*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Ito, H., Eisen, S. V., Sederer, L. I., Yamada, O. & Tachimori, H. (2001). Factors affecting psychiatric nurses intention to leave their current job, *Psychiatric Services*, 52 (2), 232-234. <http://dx.doi.org/10.1176/appi.ps.52.2.232>

Janssen, M. P. P., Schaufelie, B. W. & Houkes, I. (1999). Work-related and individual determinants of the three burnout dimensions, *Work & Stress*, 13 (1), 74–86.

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

- Κάντας, Α. (2001). Οι παράγοντες άγχους και η επαγγελματική εξουθένωση στους εκπαιδευτικούς, στο Ε. Βασιλάκη, Σ. Τριλίβα & Η. Μπεζεβέγκης (Επιμ.). *Το Στρες, το Άγχος και η Αντιμετώπισή τους*, 217-229, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Κάντας, Α. (1998). *Οργανωτική και Βιομηχανική Ψυχολογία*. Μέρος 1ο, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κάντας, Α. (1996). Το σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης στους εκπαιδευτικούς και στους εργαζόμενους σε επαγγέλματα υγείας και πρόνοιας. *Ψυχολογία*, 3 (2), 71-85.
- Κάντας, Α. (1995). *Οργανωτική-Βιομηχανική Ψυχολογία*. Μέρος 3ο, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Kahn, H. J., Schneider, T. K., Jenkins-Henkelman, M. T. & Moyle L. L. (2006). Emotional social support and job burnout among high-school teachers: is it all due to dispositional affectivity? *Journal of Organizational Behaviour*, 27, 793–807.
- Kantas, A. & Vassilaki, E. (1997). Burnout in Greek teachers: Main findings and validity of the Maslach Burnout Inventory, *Work & Stress*, 11 (1), 94–100. doi:10.1080/02678379708256826
- Karasek, R. A., & Theorell, T. (1990). *Healthy Work: Stress, Productivity, and the Reconstruction of Working Life*. Library of Congress, USA: Basic Books.
- Kokkinos, M. C. (2007). Job stressors, personality and burnout in primary school teachers, *British Journal of Educational Psychology*, 77, pp. 229–243.

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Kremer-Hayon, L. & Kurtz, H. (1985). The Relation of personal and enviromental variables to teacher burnout, *Teaching & Teacher Education*, 1 (3), pp. 243–249.

Kyriacou, C. & Suttcliffe, J. (1979). Teacher stress and satisfaction. *Educational Research*, vol. 21(2), 89-96.

Kyriacou, C. (1987). Teacher stress and burnout: an international review. *Educational Research*, 21 (2), 146-152.

Kyriacou, C., Sutcliffe, J. (1977). Teacher stress: A review. *Educational Review*, 29, 299-306.

Λεοντάρη, Α., Κυρίδης Α. & Γιαλαμάς, Β. (2000). Το επαγγελματικό άγχος των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 30, 139-161.

Lamude, K., Scudder, J., Furno-Lamude, D. (1992). The relationship of student resistance strategies in the classroom to teacher burnout and teacher type a behavior. *Journal of Social Behavior and Personality* (7), 597–610.

Lang, D. (1992). Preventive short-term strain through time management coping. *Work and Stress*, 6, 169-176.

Leiter, M., Maslach, C. (2005). *Πώς να αντιμετωπίσετε την επαγγελματική εξουθένωση (burnout). Έξι στρατηγικές για να βελτιώσετε τη σχέση σας με την εργασία.* (μτφ. Α.- Σ. Αντωνίου) Αθήνα: Κλειδάριθμος.

Leiter, M.P. & Maslach, C. (1988). The impact of interpersonal environment on burnout and organizational commitment. *Journal of Organizational Behavior*, 9, 297-308.

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Lewicki R., D.Saunders, J.Minton (2000). *Η φύση των διαπραγματεύσεων*, Κριτική σειρά: Business Management.

Lewicki, R., Saunders, D., Barry, B. (2010). *Essentials of Negotiation*. New York: McGraw-Hill/Irvin.

Lewicki, R.J, D.M.Saunders & J.W.Minton (2001). *Essentials of Negotiation*. New York: John Wiley and Sons

Lief, H.I. & Fox, R.C. (1963). Training for detached concern in medical students in
Schaufeli, W.B., Maslach, C., Marek, T. (1993). *Professional burnout: recent developments in theory and research*. Washington DC: Taylor & Francis.

Linden, V. D. D., Keijsers, J. P. G., Eling, P. & Schaijk, V. R. (2005). Work stress and attentional difficulties: An initial study on burnout and cognitive failures, *Work & Stress*, 19 (1), 23–36.

Μόττη – Στεφανίδη, Φρ. (2000). Επαγγελματική εξουθένωση ειδικού προσωπικού σχολικών μονάδων ατόμων με ειδικές ανάγκες και μελών ομάδων ιατροπαιδαγωγικών κέντρων. Στο Καλαντζή – Αζίζι , Α. & Μπεζεβέγκης, Η. Γ. (Επιμ), *Θέματα επιμόρφωσης, ευαισθητοποίησης στελεχών ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων* (σελ. 95 – 103). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μυλωνά, Σ. (2005). *Η Επαγγελματική Εξουθένωση, η εμπλοκή στην εργασία και η Επαγγελματική ικανοποίηση: συγκριτική μελέτη σε υπαλλήλους του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα*. Πτυχιακή εργασία. Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Πρόγραμμα Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

- Macan, T. H., Shahani, C., Dipboye, R. L., & Phillips, A. P. (1990). College students' time management: Correlations with academic performance and stress. *Journal of Educational Psychology, 82*, 760-768.
- Maslach C.& Schaufeli W.B. (1993). Historical and conceptual development of burnout. Στο Παπάνης, Ε., Γιαβρίμης, Π. (2007). *Ανάπτυξη κλίμακας μέτρησης επαγγελματικής προσαρμογής των εκπαιδευτικών (εργασιακή ικανοποίηση, επαγγελματικό άγχος και εξουθένωση)*.
- Maslach, C. & Jackson, S.E. (1981). *Maslach Burnout Inventory*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Maslach, C. & Jackson, S.E. (1985). The role of sex and family variables in burnout. *Sex roles, 12*, pp. 10-23.
- Maslach, C. & Jackson, S.E. (1986). *Maslach Burnout Inventory. Manual*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Maslach, C. & Jackson. S.E. (1982). Burnout in health professions: a social psychological analysis in Sanders, G. & Suls, J. (1982). *Social psychology in health and illness*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Maslach, C. & Ozer, E. (1995). Theoretical issues related to burnout in AIDS health workers in Benett, D., Miller, D. & Ross, M.W. (1995). *Health workers and AIDS: research, intervention and current issues in burnout and response*. Switzerland: Harwood Academic Press.
- Maslach, C. & Schaufeli, W.B. (1993). Historical and conceptual development of burnout in Schaufeli, W.B., Maslach, C., Marek, T. (1993). *Professional burnout: recent developments in theory and research*. Washington, DC: Taylor & Francis.

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

- Maslach, C. (1982). *Burnout: the cost of caring*. Engelwood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Maslach, C. (1993). Burnout: a multidimensional perspective in Schaufeli, W.B,
Maslach, C., Marek, T. (1993). *Professional burnout: recent developments in theory and research*. Washington, DC: Taylor & Francis.
- Maslach, C., & Jackson, S. E. (1984). Burnout in organizational settings. *Applied Social Psychology Annual*, 5, 133-153.
- Maslach, C., & Jackson, S.E. (1986), *Maslach Burnout Inventory. Manual*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press, 2nd Edition.
- Maslach, C., Jackson S. & Leiter, M. (1996). *Maslach Burnout Inventory Manual*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- McLeod, J. (1994). *Doing counseling research*. London: Stage.
- Meier, S. T. (1983). Toward a theory of burnout, *Human Relations*, 36 (10), 899 - 910.
- Meier, S. T. (1984). The construct validity of burnout, *Journal of Occupational Psychology*, 57, 211–219.
- Ντζιαχρήστος Β. & Ζαράνης Ν. (2001). Η αξιοποίηση της θεωρίας van Hiele στην κατανόηση γεωμετρικών εννοιών της Α΄ Γυμνασίου με την βοήθεια εκπαιδευτικού λογισμικού, *Μαθηματική Επιθεώρηση*, (τ. 56).
- Näring, G., Briët, M. & Browsers, A. (2006). Beyond demand-control: Emotional labour and symptoms of burnout in teachers, *Work & Stress*, 20 (4), 303–315.

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Newson, J. (1979). *The growth of shared understanding between infant and caregiver. Before speech: The beginning of interpersonal communication*, (M. Bullowa Ed.), 207-222, London: Cambridge University Press.

O'Driscoll, M. P., Cooper, C. L. (1996). A critical incident analysis of stresscoping behaviours at work, *Stress Medicine*, 12, 123–128.

Π.Δ.214.(ΦΕΚ Α 77/25/29-05-1984). *Καθήκοντα και Αρμοδιότητες των Σχολικών Συμβούλων.*

Παγοροπούλου, Α., Κουμπιάς, Ε., Γιαβρίμη, Π. (2001). Σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης : Το χρόνιο άγχος των δασκάλων και η μετεξέλιξή του σε επαγγελματική εξουθένωση. *Μέντορας*, 5, 103-127.

Παπαδάτου, Δ. & Αναγνωστόπουλος, Φ. (1999). Επαγγελματική Εξουθένωση. Στο Παπαδάτου, Δ., Αναγνωστόπουλος, Φ. (1992). Παραγοντική σύνθεση και εσωτερική συνοχή του Ερωτηματολογίου Καταγραφής Επαγγελματικής Εξουθένωσης σε δείγμα νοσηλευτριών. *Ψυχολογικά θέματα*, 5(3), σ. 183-202.

Παπαδάτου, Δ., Αναγνωστόπουλος, Φ. (1999). *Η ψυχολογία στον χώρο της υγείας.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παπαδάτου, Δ., Αναγνωστόπουλος, Φ., (1997). *Η ψυχολογία στο χώρο της υγείας.* Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.

Παπάνης, Ε. (2009). *Κίνητρα του δασκάλου.* Ανακτήθηκε στις 5 Μαΐου, 2018 από <http://epapanis.blogspot.com/search/label>

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Παπάνης, Ε., Γιαβρίμης, Π. (2007). *Ανάπτυξη κλίμακας μέτρησης επαγγελματικής προσαρμογής των εκπαιδευτικών (εργασιακή ικανοποίηση, επαγγελματικό άγχος και εξουθένωση)*. Ανακτήθηκε στις 5 Μαΐου, 2018 από <http://epapanis.blogspot.com/search/label>

Παππά, Β. (2002). *Το στρες των εκπαιδευτικών και οι παράγοντες που συμβάλλουν στην επαγγελματική εξουθένωση*. Ανακτήθηκε στις 5 Μαΐου, 2018 από <http://www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/teykos11/fl4pdf>

Πουρκός, Μ. (2001). *Ιδιοσυγκρασία και άγχος: επιστημονικές έρευνες και διαπιστώσεις*, στο : Βασιλάκη, Ε., Τριλίβα Σ., Μπεζεβέγκης, Η (2001). *Το στρες, το άγχος και η αντιμετώπισή τους*, 61-110. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Papadatou, D., Anagnostopoulos, F., Monos, D. (1994). Factors contributing to the development of burnout in oncology nursing. *British Journal of Medical Psychology*, 67, 187-199.

Perlman, B. & Hartman, E.A. (1982). Burnout: summary and future research. *Human relations*, 35 (4), 283-305.

Pines, A. M. & Aronson, E. (1988). *Career burnout: Causes and cures*. New York: Free Press.

Pines, A. M. (1986). Who is to blame for helper's burnout? Environmental impact. Στο Ψυχαργός 'Β φάση.(2005). Μονάδα Υποστήριξης και παρακολούθησης. «*Το σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης στις μονάδες ψυχικής υγείας και ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης*». Αθήνα.

Pines, A.M. & Aronson, E. (1981). *Burnout: from tedium to personal growth*. New York: Free Press.

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Pines, A.M. (1993). *Burnout*. In L. Goldberger & S. Breznitz (Eds). *Handbook of stress*. New York: Free Press.

Pines, A. M. (1996). *Couple burnout: Causes and cures*. New York & London: Routledge.

Pines, M. A. (2002). Teacher Burnout: a psychodynamic existential Perspective, *Teachers and Teaching, Theory and Practice*, 8 (2), 121–140.

Pines, M. A. (2004). Adult attachment styles and their relationship to burnout: a preliminary, cross-cultural investigation, *Work & Stress*, 18 (1), 66 – 80.

Pomaki, G. & Anagnostopoulou, T. (2003). A Test and Extension of the Demand/Control/Social Support Model: Prediction of Wellness/Health Outcomes in Greek Teachers, *Psychology & Health*, 18 (4), 537–550.

Richardsen, M. A. & Burke, J. R. (1995). Models of Burnout: Implications for Interventions, *International Journal of Stress Management*, 2 (1), 31–43.

Robson, C. (1993). *Real world research*. Oxford: Blackwell.

Rutter, M. (1978). Diagnosis and definition of childhood autism. *Journal of Autism and Childhood Schizophrenia*, 8, 139–161

Σαχίνη-Καρδάση, Α. (2000). *Μεθοδολογία έρευνας: εφαρμογές στο χώρο της υγείας*. Αθήνα: ΒΗΤΑ MEDICAL.

Σκοράκης, Σ. (2003). *Επαγγελματικό άγχος των εκπαιδευτικών*. Ανακτήθηκε στις 5 Μαΐου, 2018 από

<http://homepages.pathfinder.gr/skorakis/epaggelmatikoagghos.doc>.

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

- Schmidt, H. K., Neubach, B. & Heuer, H. (2007). Self-control demands, cognitive control deficits, and burnout, *Work & Stress*, 21 (2), 142 – 154.
- Shirom, A. (1989). Burnout in work organizations in Cooper, C.L. & Robertson, J. (1989). *International review of industrial and organizational psychology*. London: Wiley.
- Shumaker, S. A., & Brownell, A. (1984). Toward a theory of social support: Closing conceptual gaps, *Journal of Social Issues*, 40, 11-36.
- Soares, F. J. J., Grosso, G. & Sundin, Ö. (2007). Burnout among women: associations with demographic socio-economic, work, life-style and health factors, *Arch Womens Ment Health*, 10, 61–71.
- Stoeber, J. & Rennert, D. (2008). Perfectionism in school teachers: Relations with stress appraisals, coping styles, and burnout, *Anxiety, Stress & Coping*, 21 (1), 37–53.
- Spaniol, L., & Caputo, J. (1979). *Professional burnout: A personal survival kit*. Boston: Human Services Associates.
- Τσιάκκρος, κ. & Πασιαρδής Γ. (2002). Επαγγελματικό άγχος εκπαιδευτικών και διευθυντών σχολείων: Μία ποιοτική προσέγγιση. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 33, 195-207.
- Talmor, R., Reiter, S. & Feigin N. (2005). Factors relating to regular education teacher burnout in inclusive education, *European Journal of Special Needs Education*, 20 (2), 215–229.

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

- Toth, D. Suthers, and A. Lesgold, (2002). Mapping to know: The effects of evidence maps and reflective assessment on scientific inquiry skills, *Science Education*, vol. 86, no. 2, 264–286.
- Thoits, P. A. (1986). Social support as coping assistance. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54, 416-423. doi:10.1037/0022-006X.54.4.416
- Verhoeven, C., Kraaij, V., Joeke, K. & Maes, S. (2003). Job Conditions and Wellness/Health Outcomes in Dutch Secondary School Teachers, *Psychology & Health*, 18 (4), 473-487.
- Wetherall, M. (2002). Not to be sneezed at, *The Psychologist*, 15 (6), p. 305.
- Wing, L, Gould J. (1979). Severe impairments of Social Interaction and Associated Abnormalities in Children: Epidemiology and Classification, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, (9), 11–29.
- Wing, L. (1996). Autistic Spectrum Disorders. *Brit Med Journal*, (312), 327-328
- Wing, L. (2005). Reflections on opening Pandora’s box. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, (35), 197–203.
- Χατζηθεολόγου. Α. (2000). Μάθηση: Προσωπικός Ρυθμός και Μαθησιακό Στυλ. *Παιδαγωγικός Λόγος*, 1, 128-138.
- Zapf, D. (1999). Organisational, work group related and personal causes of mobbing/bullying at work. *International Journal of Manpower*, Vol. 20 Issue: 1/2, 70-85, <https://doi.org/10.1108/01437729910268669>

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Zapf, D., Seifert, C., Schmutte, B., Mertin, H. & Holz, M. (2001). Emotion work and job stressors and their effects on burnout, *Psychology & Health*, 16 (5), 527–545.

Zapf, D., Vogt, C., Seifert, C., Mertini, H. & Isic, A. (1999). Emotion work as a source of stress. The concept and development of an instrument. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 8, 371-400.